ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԻԱՑ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԻՆՆԵՒՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ — ԶՄԻՒՌՆԻԱ ՈՒՐԲԱԹ 24 ՅՈՒԼԻՍԻ 1859 — ԹԻՒ 602

ԶՄԻՒՌՆԻԱ, 24 ՅՈՒԼԻՍԻ

ԺԱՄԱՆՈՒՄՆ

ՍՐԲԱԶԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ Ի ՏՓԽԻՍ

Մերյարգոյ և ուսումնական բարեկամներէն մէկը, որ ուղեկից եղաւ վեհափառ կաթուղիկոսին 'ի Տփխիս, հետեւեալ նամակը յուղարկած է մեզ նոյն քաղաքէն, յունիսի 18 ամսաթուով:

Արժանայարգ խմբագիր,

Ըստ խոստման մերում հաղորդել ձեզ ստոյգ զկարևոր լուրս՝ վերաբերեալս առ սրբազան Հայրապետն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ տէր Մատթէոս Առաջին, սկիզբն առնեմք ահաւասիկ 'ի բարեբաստիկ ճանապարհորդութենէն, զոր արար 'ի Կոստանդնուպօլսոյ 'ի Տփխիս, Տեառն օգնականութեամբ.

Ի յունիսի 2 մտաք յՕրթագիւղէ 'ի ծովեզերեայ տանէ հանգուցեալ Ճանիկ ամիրայի 'ի Բերանէս շոգենաւն Ռուսաց կայսրութեան, ուղեկցութեամբ բարձրապատիւ Մեծ-Դբսին Կոստանդիանոսի. Ի հինգերորդումն յունիսի հասաք 'ի Սոթին. բայց ոչ գտանելով անդ փոքր շոգենաւուց 'ի նաւարկել ընդ գետն Ռիէյոն, դարձ արարաք 'ի Պաթում. որ ունի լաւ նաւահանգիստ և ապահով: Ընդ գտաք զգերապատիւ Գաբրիէլ վարդապետն Այվազեան, հանդերձ Յովհաննէս վարդապետիւ Բէհնազարեան, որ ըստ մեզ, երկեալ 'ի Սոթին և դարձ արարեալ էր 'ի Պաթում. Ուր կեցեալ անդ զայն գիշեր, յառաւօտուն դարձեալ եկաք 'ի Սոթին, և ելեալ 'ի ցամաք, դիմաւորեաց մեզ ընդառաջ գերապատիւ Սարգիս արքեպիսկոպոս Ջալալեանց, Առաջնորդն Վրաստանու և Իմէրէթի, հանդերձ վարդապետօք և քահանայիւք. և տարան զմեզ 'ի տուն բերդապահ ձէնէրալի տեղւոյն. ուր սիրալիր ընդունելութեամբ կեցաք զայն օր, սպասեալ փոքր շոգենաւուց. Ի 7 յունիսի յառաւօտուն կանխաւ մտաք 'ի փոքր շոգենաւն Աքքիրման, և նաւարկեալ ընդ գետն Ռիէյոն ժամն 12, հասաք 'ի Մառան գիւղ, և օթեւանեալ 'ի տուն հրամանատարի գիւղին, իջեանս կալաք առ նմա: Ի 8 յունիսի ընդ առաւօտն, ելեալ անտի բազմեցաք 'ի կառս պատրաստեալս և երթայաք 'ի Քութայիս. և իբրև մերձեցաք, ընդ առաջ ելին մեզ կնիազք, ատրիճանաւորք, պաշտօնակալք, նշանաւորք, փառաւականք և երևելիք յամենայն ազգաց. և յետ նոցա կուպէրնաթօր ձէնէռալն բազմութեամբ զօրաց նիզակաւորաց, և ողջունեալք զմիմեանս, Ս. Հայրապետն և կուպէռնաթօրն, սկսան մեծաւ հանդիսիւ մտանել 'ի քաղաքն. և գնացեալ առաջի դրան եկեղեցւոյն Հայոց, էջ Հայրապետն 'ի կառացն, և զգեցեալ շուրջառ պատուական խաչվառօք և ամպհովանեաւ եմուտ յեկեղեցին. ուր համառօտ ատենաբանութեամբ օրհնեաց զկայսրն և զժողովուրդն. և ելեալ անտի մեծաւ հանդիսիւ գնաց 'ի տուն աղա Պետրոսի Դաւթեան Պէպրով երեցփոխանի եկեղեցւոյն, և հանգստացաք անդ 'ի նոյն գիշերին: Ուր անդ եպիսկոպոսն Լատինաց երկու քահանայիւք յայցելութիւն եկին Վեհափառութեան և համբուրեաց զԱջն սուրբ: Եկին և քաղաքացի կնիազք Վրաց և Ռուսաց, և մատեան 'ի համբոյր Աջոյ սրբոյ Հայրապետին: Յառաւօտուն ելեալ գնացաք 'ի տուն աղա Յովսէփայ տէր Ստեփանեանց. յորում էին պատրաստեալ զընթրիսն, և ճաշեալ անդ ուրախութեամբ, գնացաք յայցելութիւն դպրոցին ազգիս. ուր ընթերցաւ ճառ շնորհակալութեան, և 'ի վարժարանն աղջկանց Վրացւոց, յորում էին դստերք հայազգիք: Սրբազան Հայրապետն կանոնադրեաց լինել անդ և վարժապետուհի մի հայազգի. որ ուսուսցէ հայերէն խօսիլ և ընթեռնուլ. և ընկալան նոքա զհրամանն իբրև զաստուածային պատգամ.

Ի 11 յունիսի ելեալ 'ի Քութայիսոյ՝ մնացաք 'ի փոստոյն առ օջին. և յառաւօտն ելեալ անտի, 'ի գիշերամտին հասաք 'ի Սուրամ գիւղ: Ընդ առաջ եկն ձէնէռալ տեղւոյն զօրօք իւրովք 'ի ձայն նուագարանաց և պատրաստեաց զճաշն յիւրում տան: Ուր ընդ առաւօտն ելեալ գնաց Հայրապետն յեկեղեցին Հայոց յանուն սուրբ Լուսաւորչի գմբէթաւոր և գեղեցիկ յոյժ. Սեթսուն տունք են աստ մերազնեայց, բայց ոչ գիտեն հայերէն խօսիլ. թէպէտև սկսեալ են այժմ, և դպրոց բացեալ են հայկաբանութեան և ունին լաւ վարժապետ զքահանայ զոմն բաբէջան: Ելեալ անտի և անցեալ ընդ Կուր գետն երկիցս անգամ լաստափայտիւք, եկաք 'ի Կորի քաղաք. որոյ բնակիչք մերազնեայք ընդառաջ եկին մեզ երկուց ժամուց ճանապարհաւ, ամենեքին պայծառազգեստք, և տարան զմեզ յեկեղեցի իւրեանց յանուն սուրբ Աստուածածնի գմբէթաւոր և գեղեցիկ. յորում էին ժողովեալ արք և կանայք, և օրհնեաց զնոսա Ս. Հայրապետն. Ուր ելեալ յեկեղեցւոյն հրաւիրեցաւ 'ի գեղեցիկ տուն աղա Աղէքսանդրի Յովսէփեան Ալխանեանց. և կերեալ զճաշն, գնաց Հայրապետն ննջել 'ի տուն աղա Մովսէսի Եսայեան տէր Ստեփանեանց. Ի վաղիւն ելեալ ընդ առաւօտն, հասաք ընդ երեկս 'ի Մծխէթ քաղաք հինաւուրց, բայց այժմ իբրև գիւղաւերակ. եկեղեցին դեռ կանգնեալ կայ յանուն սուրբ Խաչի ահարկու տեսլեամբ 'ի սրբատաշ քարանց. ունի շրջապատ իւր պարիսպ քառակուսի աշտարակօք. և վանք մեծ 'ի միջի իւր հիմնադրեալ 'ի Միհրան թագաւորէ Վրաց. որ էր նոցա կաթողիկոսարան. յորում են և գերեզմանք թագաւորաց իւրեանց: Ի մտանել Հայրապետին 'ի Մծխէթ. տեսաք զբազմութիւն ազնուականաց Տփխիսեցւոց եկեալ ընդ առաջ վեհափառ Հայրապետին, որք և հացկերոյթ պատրաստեալ էին անդ 'ի վանսն, բերեալ զամենայն 'ի Տփխիսէ: Հանգստացեալ անդ 'ի նոյն գիշեր, ընդ առաւօտն 'ի 14 յունիսի ելաք 'ի ճանապարհ և տեսաք զի բազմութիւնք ձիոց և կառաց լցեալք էին զճանապարհայն, ամենեքեան պայծառազգեստք և մի զմիով թևապարէին տեսանել զերեսս Հայրապետին. և իբրև մերձեցաք 'ի քաղաքն, ել ընդ առաջ տեղապահ փոխարքայն, (զի փոխարքայն գնացեալ է 'ի Պետերբուրգ) և ընդ նմա բազմութիւնք ձէնէռալաց և զօրապետաց, ասպետաց և ատրիճանաւորաց, և հասարակ ժողովրդեան ամենայն Հայոց, արանց և կանանց (ըստ պատմելոյ նոյն իսկ Տփխիսեցւոց) աւելի քան զքառասուն հազարաց. յորոց միջի ամբառնայր կառք Հայրապետին՝ լծեալ ութեքին ձիովք, և յառաջոյ Նորին բազմութիւնք զօրաց նիզակաւորաց և հրացանաւորաց. և այսպիսի շքեղ հանդիսիւ եկին եմուտ յեկեղեցին և փառաւորեաց զԱստուած և դարձուցեալ զերեսս առ ժողովուրդն, համառօտ և ազդու ատենաբանութեամբ օրհնեաց զկայսրն և զկայսերական գերդաստանն, զնախարարս և զզօրապետս, և 'ի միջոյ զազգն մեր՝ շնորհակալութեամբ և բարեմաղթութեամբ. և ապա հանգստացաւ 'ի վեհարանն: Ի գիշերին եղև ջահավառութի և լուսաւորեցաւ քաղաքն ընդ ամենայն կողմն: Իսկ 'ի յաջորդ օրն հրաւիրեցաւ Ս. Հայրապետն 'ի պալատ փոխարքային, և հանդիսիւ մեծաւ գնացեալ ընկալաւ զշքանշանն Աղէքսանդրի Նեւսկւոյ, առաջին աստիճանի՝ ադամանդեայ խաչիւ և աստեղբ[1]. զոր առաքեալ էր կայսն ընդ բարձրագոյն հրովարտակի կաթողիկոսական վերամբարձ իշխանութեանն. Ուր ընթերցեալ զհրովարտակն 'ի մեծի սրահին՝ յորում կանգնեալ էին դասք դասք ձէնէռալաց և կայսերական պաշտօնէից. ետ և զնշանն. զոր ընկալեալ Ս. Հայրապետին, յայտնեաց խոնարհաբար զմեծ երախտագիտութի իւր առ կայսրն՝ ամենայն բարեմաղթութեամբ և օրհնութեամբ և վերադարձաւ հանդիսիւ 'ի վեհարանն.

Ի նմին աւուր Ս. Հայրապետն բարեհաճեցաւ շնորհել գերապատիւ սրբազան Սարգսի արքեպիսկոպոսի Եդրիանուպօլսեցւոյ զադամանդեայ պանակի եպիսկոպոսութեան. և մէն մի խաչ ադամանդեայ արժանապատիւ Սարգիս վարդապետի Թէոդորեան, Պիւլպիւլ Աբրահամ վարդապետի, Մեսրոպ վարդապետի՝ որ աշակերտ է Սարգսի արքեպիսկոպոսի, և Անդրէաս վարդապետի՝ իւրոյ հոգեւոր որդւոյն:

Ողջունիւ սիրոյ մնամ, և այլն. ***

Տփխիսի Մեղու Հայաստանի լրագրոյն յունիսի 20 թիւէն հանելով, կըհրատարակեմք այս տեղ հետեւեալ ճառը, զոր արժանապատիւ տէր Իսահակ քահանայն Սահառունին զրուցեր է 'ի ներկայութեան վեհափառ կաթողիկոսին, Քութայիս քաղաքին մէջ.

Սրբազնասուրբ Հայրապետ,
Աստուածապատիւ Տէր.

Անմոռանալի այրն Աստուծոյ և հայրն երանելի բազմաջան և մեծամեծագործ Հայրապետն Ներսէս 'ի խորհրդաբար խօսիլն ընդ սիրելի որդիս իւր՝ մարգարէական հոգւով նախատես ապագայից լինելով՝ մինչ 'ի հեռաստանէ մատնանիշ զձեզ ցուցանէր զօղ արժանաւոր ժառանգ աթոռոյ նախահայրապետին մերոյ մեծին Գրիգորի Լուսաւորչի և հոգեհարազատ պաշտպան Աստուածատուր աւանդիցն առ 'ի նախակացելոցն հայրապետաց սրբոց առ ինքն հասելոց.... Այս հոգետեսութիւն նորա և խորհրդաւոր խոստովանեալ նախանշանակութիւն ոչ անագան անվրէպ լցաւ 'ի ձեզ, զի տեառնօրէն պարարտ ծերութեամբ գնաց յարեմուտս կենաց իւրոց. Սիւնհոդոս վերնագաւառ բնակութեան երկնից իսկոյն գրեաց զնա 'ի գիր կենաց փառաւոր արքայութեան իւրոյ, բայց զմեզ չեթող խղճալի միալ սգազգեաց որբս, զի ձեզ: ձեզ արդարապէս վճռեաց զօղ վեհից վեհաւոր, ձեզ յանձն արար զփրկելի ազգ Հայոց և զեկեղեցի սուրբ. ձեզ զգեցոյց զմեծ փառս տեսանել զվայելչութիւն Տեառն, և հրաման տալ 'ի տաճարի նորա. ըստ որոյ այժմ դուք 'ի բարեմասնեալ սահմանագլուխ վիճակի Հայոց Վրաստանի շնորհք բարի երեւեալ մեզ 'ի միջոյ բազմադարեան հեռաւորութեամբ ձեռօք ժամանակաց տարափիւռ 'ի ծոցոյ պանծալւոյն Հայաստանի՝ համազգականաց մերոց, իբրև պսակ վայելչութեան ընծայեցայք մեզ 'ի նոցունց և եղայք այսօր 'ի գլուխս մեր փառաւորապէս. Թաշկինակեցէք զարտօսր տրտմութեան մերոյ, և փոխեցէք զայն յաշս մեր յարտօսր ուրախութեան՝ տալով մեզ զանդրանիկ օրհնութիւն, որոյ փոխանակ ահա զարնէզարդն Քութայիս ըստ Զաքէոսեան օրինակին ընդ առաջ ելեալ և ընկալեալ

[1] Այս շքանշանին նիւթական արժէքը՝ 40 հազար ֆրանք է.

զձեզ ուրախութեամբ, 'ի ցոյց խորին զգացմանց իւրոց ո՛չ դադարի սփռել, տարածանել 'ի նուէր բարեբեր ոտից Ձեր Վեհափառութեն զհոյլս հոյլս կանաչագեղ դաբնեվարդից իւրոց։ Խնդագնեաց լեալ մեր ընդ այս բարեմասնութեան դիպուած, աւետիս ուրախութեան կարդամք հեռաբնակ եղբարց մերոց, և ձեռն 'ի ձեռն երգեմք ցնծալով, և ցնծամք երգելով զբան իմաստնոյն մեծի, թէ "Սի՛րտ որ ամենեւին անմասն լիցի 'ի մեծէ ուրախութենէս մերմէ, յամենայն տեղիս թողցուք նշանակ ուրախութեան. զի այն է բաժին մեր"։ Եւ թէ "Սիրելին 'ի սենեակս մեր, երգեսցուք զնէր"։ Բարեհաճեցէք ուրեմն հրեշտակդ խաղաղութեն, հրեշտակ բարեկենդանութեան մերոյ՝ գեղամպիտ դիմօք ասել մեզ "Ողջո՛յն ընդ ձեզ, ես եմ, մի՛ երկնչիք", և մեք այսու բերկրական և քաջալերական բանիւք զուարթացեալ, զօրացեալ, աստուածախրախոյս իմն ձայնիւ գոչեսցուք կեցցէ՛ կեցցէ՛, կեցցէ՛ Հայրապետդ մեր և Տէրդ հոգևոր։

Այսքէն՝ զի՞նչ մատուսցուք ձեզ աստուածապատիւ Տէր 'ի նշանաւորել զայս գեղապար հանդէս մայր շնորհաբեր ոտից ձերոց յաշխարհ մեր. եթէ զվիճակ ժառանգութեան մերոյ, այն ոչինչ է վասն ձեր, զի ըստ կամաց Վեհին հրամանին յորժէ ամենայն իշխանութիւն վիճակք ելին ձեզ ընդ ընտիրս, և ժառանգութիւն ձեր հաճոյական։ Եթէ զնուազանշոյլ փառս մեր, աննախանձելի է այն, և դուք ո՛չ ցանկայք այնմ, զի Աստուած փառաւորեաց զձեզ գերագոյն փառօք և պերճապայծառ տիտղոսիւ առաւել քան զընկերս ձեր. և յոյս մեծ է ազգի և եկեղեցւոյ մերոյ, թէ դարձեալ և դարձեալ փառաւոր արասցէ զձեզ։ Եթէ զարծաթ և զոսկի, մեք ո՛չ ունիմք, և դուք անկարօտ իսկ էք այնպիսեաց, զի որպէս յուսամք և ծանեաք, բարի են ձեզ օրէնք Տեառն քան զհազարս ոսկւոյ և արծաթոյ, և մանաւանդ զի միլիոնաւոր ազգ մի ողջոյն, սիրելի ազգ Հայոց զամենայն կեանս ձեր անխարդախ հոգւով և անպղտոր սրտիւ [illegible] մուրհակ գրեցաւ ձեզ. ապա զոր ունիմքս, մատուսցուք ձեզ անխնայաբար. ընկալարո՛ւք զգլուխս մեր 'ի խորին խոնարհութեամբ հնազանդութիւն գերածայրեալ Գլխոյդ եկեղեցւոյ սրբոյ. ընկալարո՛ւք զսիրտս մեր 'ի սիրել զձեզ, և միանգամայն զմարմինս մեր հոգւով և մտօք, և շնչով և կամօք ընկալարո՛ւք 'ի կատարել զկամս և զհրամանս ձեր. օրհնեալ երևումն ձեր, օրհնեալ և խնկեալ բազմաբուրեան կնդրկօք Սաբայեան կղզեաց. օրհնեալ եկեալդ յանուն Տեառն, և օրհնեմք զձեզ 'ի տանէ Տեառն։ Ալէլուիա։

Վեհափայլ կաթողիկոսը Մծխեթ քաղաքը հասնելուն, մեծարգոյ Վարդան Երշակունի ազնուականը և քաղաքական գլուխը՝ յետագայ ճառը ղրուցեր է եկեղեցւոյն սրահին մէջ։

Ձերդ վեհափառութիւն,

Գթառատ Հայր հասարակաց։

Շնորհաւորեմք զփառաւոր գալուստ ձեր 'ի սահմանս տէրութեան Ռուսաց, ուր ծարաւեալ կըսպասէ 'ի վաղուց հետէ ձերդ վեհափառութեան օրհնեցեալ ազգ Հայոց։ Բաղդաւոր կը համարիմք տեսանել զմեզ 'ի գիրկս գլխոյ եկեղեցւոյ. որ գայ առ մեզ յօտար տէրութենէ. ուր բնակեալ կան սիրելի եղբարք մեր՝ տեղափոխութք հեռացեալք՝ բայց սրտով մերձաւորք։

Ընտրութիւն ձեր ունի խորհուրդ մեծ, որով նախախնամութիւնը կամի միացնել մեր ազգը բանիւ և գործով և ոչ թէ արտաքին ձևով։ Այժմ Ձեր Վեհափառութիւնը նման է այն ղեկավարին, որոյ առաջնորդութեամբ՝ տարակուսեալ նաւորդք 'ի մէջի ալեաց ծովու յուսան հասանել յափն ցանկալի. Մեք մեծք և փոքունք ըստ կարողութեանց մերոց պատրաստ եմք մշակակից լինել Ձերդ Վեհափառութեան և ունիմք յոյս հաստատուն սուրբ օրհնութք ձերով հասանել նպատակին։ Հրամայեցէք զոր ինչ կամիք և մեք միշտ պատրաստ եմք կատարել։ Եթէ Աստուած ընդ մեզ իցէ, ո՛ կարէ խափանել 'ի մեզ զայս, զոր և զհաւատ, որ անշարժ սիւնք են մարդկային կենաց։ Տէր եղիցի ընդ մեզ և օրհնութիւն ձեր անպակաս լիցի 'ի մենջ և 'ի բոլոր ազգէս Հայոց յամենայն ծագս երկրի։

Ձերդ բարձր Վեհափառութեան

Խ. Օ. ջերմեռանդ հասարակութիւն Տփխիսայ։

Դարձեալ յիշեալ ազնուականը և քաղաքական գլուխը հետևեալ ճառը կարդացեր է երբոր վեհափայլ կաթողիկոսը մտեր է 'ի Տփխիս։

Աստուածընտիր քահանայապետ.

Յառաջին յանկոյս ձեր յօրհնաբանեալն Հայաստան աւետիք ընդ առաջելանէ ձերում վեհափառութեն հոլովեաէր իմն հօտ բարձեալ 'ի ձեռին ո՛չ որպէս զայլերախտն Իսրայել 'ի դիւրաձգական ծառոց զոստ արմաւենեաց և ձիթենեաց, այլ զհաւատ իւր ամբիծ և զազգութիւնն անեղծ. այս երկուքին ոստք նորին արժանաւորք անմահ յիշատակաց, ո՛չ ջրովք անձրևաց և գետոց են ռոգեալք, այլ վտակօք արեանց իւրոց անձնադիր հովուաց և քաջ նահատակաց։

Հայաստան աշխարհ կորոյս զամենայն զիւր զնախնի փառս, այլ հաւատարիմ եկաց ուխտին, զոր կնքեաց արեամբ Խաչին և բազմափորձ չարչարանօք իւրոյ Լուսաւորչին։ Իւնութիւնք քրիստոնեայ և անքրիստոնեայ ազգաց մինչև ցյետին յայս դար խլեցին զամենայն ինչ, զոր ունէր նա, տարագիր արարին զորդիս նորա յերկրէ իւրմէ և յաշխարհէ ընդ սփիւռս տիեզերաց, արգելին նմա և յիւրն բարբառ խօսիլ, այլ 'ի զուր։ Հայն թէև տարագիր, թէև աղքատիկ պահեաց զիւրն հաւատ և զազգութիւն, և յումմէ՞ արդեօք ուսաւ նա զայս առնել, յազնուական յիւրն բնաւորութենէ. և ո՛ հանապազօր հոգեկան խրատու հովուաց արծարծէր 'ի նմա զայս հուր, անձնադիր հովիւք և ժիր մշակք եկեղեցւոյ. և այս իսկ են ահա յաղթանակքն՝ որովք նա պսակեալ ընդ առաջ ելանէ ձերում Վեհափառութեան. Ձեզ մնայ այսուհետև ոչ միայն պահպանել այլև ևս հաստատելի առնել զայնս, ձեզ մնայ յաւելուլ 'ի լապտերս ազգիս զիւղ հաւատոյ և ազգասիրութեան և զորբազան աւանդն ընկալեալ 'ի նախնի հարց անեղծ և անփոփոխ պահպանեալ յաջորդ աթոռ հասուցանել, զօրն յորում միանալոց եմք ընդ երկնաւոր Փեսային։

Իսկ մեք յայսմ ուրախառիթ ձերում գալստեան խոստանամք զմերս որդիական հնազանդութիւն սուրբ կամաց և հրամանաց ձերոց, և մեծալանն բաւականութեամբ գործակից լինել ձերում վեհափառութեան 'ի զարգացումն ազգիս, 'ի հաստատութիւն քրիստոնէական կրօնի մերոյ, 'ի պայծառութի եկեղեցւոյ և 'ի փառս մեծին Աստուծոյ, որ է օրհնեալ այժմ և յաւիտեանս. ամէն։

ՃԱՌ

Ասացեալ 'ի գերապատիւ Սարգիս արքեպիսկոպոսէ, 'ի բարեխնամ առաջնորդէ Վրաստանի 'ի Վանք ասացեալ արքեպիսկոպոսանիստ եկեղեցին Տփխիսի 'ի ներկայութեան արքազնասուրբ կաթողիկոսին։

Աստուածընտիր մեծ քահանայապետ։

Մայր աթոռն Հայաստան աշխարհի սուրբ Էջմիածին՝ յետ ամփոփելոյ 'ի տուն յաւիտենականութեան զերջանկայիշատակ կաթողիկոսն ամենայն Հայոց տէր Ներսէս 'ի Թախիծ համակեալ ըստ Երեմիայի ողբայր հանապազ և 'ի յողբ անմխիթար շարժէր զազգն զլխովին, սակայն հռչակեցաւ յաշխարհ ամենայն թէ տեսուչն նոյն իսկ եկեղեցւոյ սուրբ Հոգին Աստուած ոչ եթող զնոյն որբութիւն 'ի մեզ յարակայ, այլ առ 'ի վերականգնել զդառաղան իշխանութեան Հայրապետական աթոռոյ ըստ իւրումն կանոնի նախասահմանութեան տնօրինեաց, ընտրեաց, ո՛րոշեաց և 'ի ձեռն օծելոյն իւրոյ Թագաւոր կայսեր Աղէքսանդրի Բ. հաստատեաց զՁերդ Վեհափառութիւն մեծ քահանայապետ, գերարժան գահակալ, սուրբ աւանդապահ և հովուհոյն հայկազեան գրոհիս։

Արդ՝ եկեղեցին սուրբ ակներև այսօր տեսանէ երկնաձիր պարգևդ և մեծ քահանայապետդ ժամանեալ 'ի սահման Հայաստան աշխարհի 'ի յօծումն սուրբ. վասնորոյ վազելով 'ի վերայ լերանց և խայտալով 'ի վերայ բլրոց անպատում խնդութեամբ և բազկատարած բերկրանօք ընդ առաջ ելեալ մեծի քահանայապետիդ հրաւիրէ զձեզ ասելով՝ "Արի եկ մերձաւոր իմ, գեղեցիկ իմ, մուտ ընդ հովանեաւ վիմին, ցոյց զդէմս քո և լսելի արա ինձ զբարբառ քո. վասնզի ձայն քո քաղցր է և դէմք քո գեղեցիկ"։ Ընդ նմին և մեք համախմբեալ դասք հոգևորականս և մարմնաւորականաց՝ յետ խոնարհեցուցանելոյ զմեր պարանոց ընդ լծով Աստուածահաճ ձերոց բաղձանաց, ընդ բազմաթեան զօրաց երկնաւորաց մատուցանեմք զփառս Բարձրելոյն յաղագս եկեալ հասեալ լուսապատար բերկրութեան և աղաչեմք զերեսս Էլողին 'ի Հօրէ, զի Նա՝ որ երբեմն առաջնորդէր զՄովսէս 'ի յանապատին և զԻսրայէլ լոյր երկնային շնորհօք օժանդակ և ձեզ եղիցի առաջնորդել զնոր Իսրայէլ 'ի յաւետարան և շինել զմարդիկ խորանս սուրբ Երրորդութեան։

Արդեմն ժամ է ինձ սիրելի՛ ժողովուրդ, ժամ ինձ իբրև աւետարանիչ խաղաղութեան բարձրացուցանել զբարբառ առ ձեզ ասելով՝ "Ահաւասիկ Տէր մեր հոգևոր, ահաւասիկ մեծ քահանայապետ, ահաւասիկ օր ցանկալի, որում անձկանօք ըղձայաք հասանել, ահաւասիկ վարձ իւր ընդ իւր և գործք իւր առաջի, իբրև հովիւ մի հովուեսցէ զմեզ և բազկաւ իւրով ժողովեսցէ զմեզ և 'ի ծոց աստուածային բանից կրեսցէ զմեզ և մխիթար լիցի յղացելոց բարեաց։ Վա՛յ է ինձ նոյնպէս Աստուածընտիր Հայրապետ, ընդ ծերունեայն Սիմէօնի արձակել զձայն խրախուսանաց և պատկառ դիմօք համբուրել զաջ մեծի քահանայապետիդ հպատակ կալով յամենայն դէպս, ամենայն ուրեք 'ի բոլոր կեանս իմ։ Եւ քեզ ժամ է խրախանալ, ցանկալիդ իմ Հայաստան օրօրան մարդկութեան, զի ընկալար փոխանակ մխրոյն զօծումն ուրախութեան, լերինք քո ցնծասցեն հանդերձ աւերակօք. զի Տէր ողորմեցաւ քեզ, դնելով 'ի գլուխ քո զպսակ պանծալի 'ի շինութիւն և 'ի պայծառութիւն եկեղեցւոյ որդւոյ և 'ի լուսութիւն ազգի քո սիրելեցելոյ. օրհնեա՛լ է Աստուած։ Եւ դու Աստուածընտիր Հայրապետ, ընկալ 'ի հաճոյս բարեբար կամաց քոց զխնդութիւն սրտից մերոց և զառատութս բերկրութեան, զոր իբրև զպատարագն Աբէլի եդեալ 'ի սեղան հրճուանաց բովանդակ քեզ վերընծայեմ միաբան 'ի միասին և օրհնեա զմեզ այն օրհնութեամբ որ ոչ անցանէ. օրհնեա Տէր զկայսրն մեր զԱղէքսանդր Նիկոլայեւիչն զի կացցէ և մնասցէ արքայութիւն նորա արքայութիւն յաւիտենից և տէրութիւն նորա յազգէ մինչև յազգ. օրհնեա՛ տէր և զփոխարքայն մեր զԱղէքսանդր Իւանիչ Բարեատինսկին և զգործակիցս նորա յաւիտենական օրհնութք զի և մեք վասն այսպիսի առատաբաշխ շնորհաց օրհնեսցուք զամենամեծ տէրութիւն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ. Ամէն։

Ահաւասիկ թարգմանութիւնը կայսերական հրովարտակին, որով սրբոյն Աղէքսանդրի Նևսկւոյ ասպետութիւնը շնորհեցաւ վեհափայլ կաթողիկոսին ամենայն Հայոց։

ՈՂՈՐՄՈՒԹԵԱՄԲՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ
ՄԵՔ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԵՐԿՐՈՐԴ

Կայսր և Ինքնակալ ամենայն Ռուսաց, Թագաւոր Լեհաստանի և այլոց, և այլոց, և այլոց։

Ծայրագոյն պատրիարգին Էջմիածնի, և կաթողիկոսի ամենայն Հայոց Մատթէոսի։

Առ 'ի հաչակել զմտադրութիւն մեր առ ազգ Հայոց, որ ընտրեաց զձեզ յաստիճան ծայրագոյն պատրիարգութեան Էջմիածնի և կաթողիկոսութեան ամենայն Հայոց, և 'ի ցոյց մերոյ առ ձեզ առանձին յատկապէս բարեհաճութե ամենողորմածօրէն համաթուեցաք մեք զձեզ ընդ մեր կայսերական ասպետութի սրբոյն բարեպաշտ մեծի իշխանին Աղէքսանդրի Նևսկւոյ, զորոյ աղամանդազարդ շքանշանս առաքեմք ընդ սմին՝ մնալով առ ձեզ կայսերական ողորմութեամբ մերով բարեհաճ։

Ի Ս. Պետերբուրգ. յապրիլի 17, յամի 1859։

Ի բնագրին՝ Նորին կայսերական Մեծութեան իւրական ձեռամբ ստորագրեալ է։

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Ինչպէս արդէն յայտնի է մեր ընթերցողաց, հաշտութեան պայմանները անընդմիջաբար որոշուեցան 'ի մէջ երկուց պատերազմող կայսերաց՝ Վիլլաֆրանքա քաղաքին մէջ։ Թէպէտև Աւստրիոյ կառավարութիւնը պատրաստուած՝ էր գործունեայ կերպիւ միջամուխ ըլլալու այս հաշտութեանը, թէպէտև Անգղիոյ տէրութիւնը, նմանապէս Ռուսիան կըցանկային մասնակից ըլլալ հաշտութեան պայմանաց որոշմանը, 'ի վերայ այսր ամենայնի կերևի թէ Աւստրիոյ կայսրը ստարեալ վստահութիւն չունենալով յիշեալ զոյգ տէրութեանց անկողմնապահ միջնորդութեանը վրայ, փութացաւ ինքը իւր ձեռօքը և առանց միջնորդութեան իւր գործը կատարել Գաղղիոյ կայսեր հետ։ Աւստրիական լրագրութեանց գրածին նայելով, եթէ հաշտութիւնը Պրուսիոյ Անգղիոյ և Ռուսիոյ միջնորդութեամբը եղած ըլլար, աւելի վնասակար պիտի ըլլար Աւստրիոյ տէրութեանը համար։ Պրուսիան ծանր անգատանաց պատճառ տուաւ Աւստրիոյ՝ իւր անզգուշութեամբը և իւր անտարբերութեամբը. որով չուզեց ամենևին մասնակից ըլլալ Աւստրիոյ ճգնանցը, անվնաս պահելու համար անոր Իտալական երկիրները։ Ուստի այսօրուան օրս ստարեալ ցրտութիւն կըտիրէ 'ի մէջ Աւստրիոյ և Պրուսիոյ քաղաքական յարաբերութեանց։ Յայտնի է որ Աւստրիոյ կառավարութեան քաղաքական յարաբերութիւնները միևնոյն ցրտութեան մէջ կըգտնուէին Ռուսաց տէրութեանը հետ՝ Խրիմի պատերազմէն 'ի վեր։ Աւստրիան՝ Անգղիոյ կառավարութեանը հետ ևս մտերիմ բարեկամութեամբ կապուած չէ։

Գաղղիոյ կառավարութեան այժմեան քաղաքական յարաբերութեանցը վրայօք խօսելով, կըտեսնեմք թէ անոր մտերիմ կապակցութիւնները կըշարունակուին Ռուսիոյ հետ։ Անգղիան միշտ համակրութիւն կըցուցընէ Նաբօլէոն կայսեր քաղաքականութեանը. մանաւանդ 'ի պատճառս չափաւորութեանն, զոր 'ի գործ դրաւ Իտալական պատերազմին մէջ։ Բայց Պրուսիոյ զինուորական պատրաստութիւնները և պատերազմական ցոյցերը Գաղղիոյ կառավարութեան սիրտը քիչ մը նեղացուցին. և տարակոյս չկայ թէ Նաբօլէոն կայսրը նոյն շարժումները տեսնելով, և ընդհանուր պատերազմի մը պատճառ չտալու համար, փութացաւ խաղաղութեան պայմանները ստորագրել։

Այս օրինակ է այժմ Եւրոպիոյ տէրութեանց քաղաքական յարաբերութեանց վիճակը. որ ինչպէս կըտեսնուի, մխիթարական և ապահով չէ։ Թէպէտև հաշտութիւնը լմնցաւ, թէպէտև Իտալական դաշնակցութիւն մը պիտի հաստատուի. սակայն այս ամեն որոշմանց կարգադրութիւնը դիւրին բան չէ, և Եւրոպիոյ կառավարութեանց միաբանութիւնը ու անոնց մտերիմ յարաբերութիւնները ամենահարկաւոր են յաջողութեամբ վախճան մը տալու համար այս ամեն դժուարութեանց։

Իտալացիները ամենևին գոհ չեն պատերազմին վախճանէն։ Անոնք կըցանկային որ Աւստրիան մասնակցութիւն և իշխանութիւն մը չունենայ Իտալիոյ վրայ։ Սակայն Վենետիկը Աւստրիոյ ձեռքը մնալով և դաշնակցութեան մէկ մասը կազմելով, կըհաստատեն թէ Աւստրիոյ ազդեցութիւնը առջինին պէս մեծ պիտի ըլլայ Իտալիոյ գործոցը վրայ. եթէ յատուկ կարգադրութիւններ չսահմանուին նոյն ազդեցութիւնը չափաւորելու համար։

Սարտենիոյ արտաքին գործոց տեսուչ և պաշտօնէից ժողովոյն նախագահ Գավուր կոմսը, որ իւր քաղաքական տաղանդովը և Իտալական անկախութեան խնդրոյն յաջողութեանը գործունեայ կերպիւ մասնակից ըլլալուն համար հռչակաւոր եղած է, իւր հրաժեշտը մատոյց Վիքթոր Էմմանուէլ թագաւորին։ Նորին Վեհափառութիւնը Լա Մարմորա զօրապետին յանձնեց որ նոր պաշտօնէից ժողով մը կազմէ. և այս ժողովը արդէն հաստատուեցաւ նոյն զօրապետին նախագահութեամբը, որ միանգամայն պատերազմի պաշտօնեայ եղաւ։ Իսկ արտաքին գործոց տեսչութիւնը Տապորմիտա զօրավարին յանձնուեցաւ։

Յուլիսի 12ին ըստ նոր տումարի՝ Նաբօլէոն կայսրը հետևեալ յայտարարութիւնը ըրաւ իւր զօրաբանակին, Վալէճիօյէն գրելով։

Զինուորք,

Հաշտութեան հիմնաւոր պայմանները որոշուեցան Աւստրիոյ կայսեր հետ։ Պատերազմին գլխաւոր նպատակը ձեռք բերուեցաւ, քանզի Իտալիան՝ այս առաջին անգամն է որ ազգ մը պիտի ըլլայ։ Իտալիոյ ամեն տէրութեանց դաշնակցութիւն մի, սրբազան Պապին պատուոյ նախագահութեամբը, 'ի մի կապ պիտի միաւորէ միևնոյն գերդաստանի անդամները։ Վենետիկը՝ թէպէտև Աւստրիոյ իշխանութեան ներքև կըմնայ, բայց Իտալական նահանգ մը պիտի ըլլայ և դաշնակցութեան մէկ մասը պիտի կազմէ։

Լոմպարտիոյ միաւորութիւնը Պիէմոնթէի հետ՝ զօրաւոր նիզակակից մը պիտի մատակարարէ մեզ յայս կողմ Ալպեան լերանց, որ իւր անկախութիւնը մեզ շնորհապարտ պիտի ըլլայ։ Այս շարժումէն դուրս մնացած տէրութիւնները կամ իրենց երկիրը վերստին հրաւիրուած կառավարութիւնները պիտի համոզուին 'ի մասին հարկաւորութեան փրկաւէտ նոր կարգադրութեանց։ Ընդհանուր անյիշաչարութիւն և թողութիւն մը աներևոյթ պիտի ընէ քաղաքական երկպառակութեանց հետքը. Իտալիան իւր բաղդաւորութեան տէրը ինքն ըլլալով յայսմ հետէ, յանցանքը իւր վրայ պիտի մնայ, եթէ կանոնաւոր կերպիւ չյառաջադիմէր բարեկարգութեան և ազատութեան շաւղին մէջ։

Շուտով պիտի վերադառնաք 'ի Գաղղիա և հայրենիքը երախտագէտ սրտիւ և մեծաւ ցնծութեամբ պիտի ընդունի իւր զինուորները, որոնք մեր զինուց փառքը աւելցուցին 'ի Մոնթէպէլլօ, 'ի Բալէսթրօ, 'ի Թուրպիկօ, 'ի Մաճէնթա, 'ի Մարինեան և 'ի Սոլֆէրինօ. որոնք երկու ամսուան մէջ (թշնամւոյն ձեռքէն) ազատեցին զՊիէմոնթէն և զԼոմպարտիան. և յայնժամ միայն իրենց յաղթական ընթացքը արգիլեցին երբոր տեսան թէ ճակատամարտը այն աստիճան պիտի մեծնար որ այս ահագին պատերազմին մէջ Գաղղիոյ ունեցած օգտիցը հետ համեմատութիւն մը պիտի չունենար։

Ուրախ լերուք ուրեմն ձեր յաջողութեանցը վրայ, ուրախ լերուք ձեռք բերուած վախճանին վրայ և մանաւանդ պարծանք համարեցէք ձեզ որ ամենասիրելի զաւակները գտնուեր էք այն Գաղղիոյ, որ միշտ մեծ ազգ մը պիտի ըլլայ, քանի որ վեհանձնական գործքերը հասկընալու սիրտ մը և զանոնք պաշտպանելու համար ձեզի պէս մարդիկ պիտի ունենայ։

Նոյն օրը, Սարտենիոյ թագաւորին յետագայ յայտարարութիւնը, Միլանի պատերուն վրայ կըպցուցին։

Թագաւորն առ ժողովուրդս Լոմպարտիոյ։

Վերին Նախախնամութիւնը օրհնեց մեր զէնքը։ Զօրաւոր օգնութեամբ մեր մեծահոգի և քաջ դաշնակցին Նաբօլէոն կայսեր, քիչ օրուան մէջ յաղթութենէ 'ի յաղթութիւն հասանք Մինչիօ գետոյն եզերքը։ Այսօր դարձեալ ձեր մէջը եկայ աւետելու համար ձեզ թէ Աստուած ձեր սրտից ուխտը ընդունեցաւ։ Զինադադարութիւն մը, որուն հետևեցաւ հաշտութեան պայմանագրութիւնը, կապահովցընէ Լոմպարտիոյ ժողովրդոց՝ իրենց անկախութիւնը, ըստ բաղձանացը, զոր քանիցս անգամ յայտնեցին։

Յետ այսորիկ մեր վաղեմի վիճակցը հետ միաւորուելով՝ մի միայն ու ազատ գերդաստան մը պիտի կազմէք։ Իմ վերատեսչութեանս ներքև պիտի առնում ձեր բաղդը, և հաստատուն ըլլալով որ պիտի գտնեմ 'ի ձեզ այն գործակցութիւնը որուն վեհապետ մը կարօտ է քաղաքական նոր կառավարութիւն մը հաստատելու համար, կըսեմ ձեզ, Լոմպարտացի ժողովուրդք, վստահ լերուք 'ի թագաւոր ձեր. քանզի պիտի ջանայ ամուր և անխախտելի հիմանց վրայ հաստատել զբարօրութիւնը նոր երկիրներուն՝ զորս Վերին Նախախնամութիւնը կըյանձնէ իւր կառավարութեանը։

Փարիզէն հետևեալ տեղեկութիւնները կուտան մեզ յուլիսի 10—22 ամսաթուով։

"Գալ ամսոյն սկիզբը հայերէն կիսամսեայ նոր լրագիր մը պիտի հրատարակուի 'ի Փարիզ խմբագրութեամբ արժանապատիւ Ամբրոսիոս և Խորէն վարդապետաց Գալֆայեան։ Այս լրագիրը, որուն անունը Հրեշտակն Հայոց պիտի դրուի, թէպէտև Մասեաց Աղաւնոյն մեծութիւնը պիտի ըլլայ՝ սակայն բոլորովին տարբեր անորմէ, և միշտ 3—4 պատկեր պիտի ունենայ իւրաքանչիւր թերթին մէջ, որ 15 օրը անգամ մը պիտի հրատարակուի։

"Հրեշտակն Հայոց տարեկան արժէքը՝ 30 ֆրանք է, բայց անոր բաժանորդ գրուողը յանձնառու պիտի ըլլայ կանխիկ վճարելու նոյն գումարը։

"Լամարթինեայ դաշնակաց թարգմանութիւնը՝ նոյնպէս Տելեմաքայ տասն առաջին գրոց աշխարհաբառ թարգմանութիւնը աւարտեցաւ, աշխատասիրութեամբ յիշեալ արժանապատիւ վարդապետաց. և ամբողջն ալ պատկերազարդ կըտպուի և մէկ մեծ փառաւոր հատոր պիտի ըլլայ 180 պատկերօք. Տելեմաքին թարգմանութեան առջև՝ գաղղիերէն բնագիրն ալ դրուած է 'ի պէտս վարժութեան թարգմանութեան.

"Եթէ Հայկազեան վարժարանին կացութեանը վրայօք կըհարցընէք, միշտ միևնոյն ցաւալի վիճակին մէջ կըգտնուի 'ի մասին դրամական դժուարութեանց։ Եւ թէպէտ չորս կողմէն շատ խոստմունք կըլլան անոր վիճակը լաւացընելու. սակայն մինչև ցայսօր ամենևին գործադրութիւն մը չտեսնուեցաւ։ Տեսցուք թէ յետ այսորիկ պիտի ըլլա՞յ արդեօք"....

—Աղաւնւոյ խմբագիրը ցանկալով՝ ըստ իւր կարեաց, նպաստամատոյց ըլլալ Հրեշտակն Հայոց անուն նորահաստատ լրագրոյն յաջողութեանը, յօժարամիտ ընդունած է անոր յարգոյ խմբագրաց խնդիրը՝ 'ի մասին գործակալութեան նոյն լրագրոյն Իզմիրի մէջ, և պատրաստ է Աղաւնւոյ հետ յուղարկել զայն 'ի Հնդկաստան, 'ի Պաղտատ, 'ի Հալէպ, Էգիպտոս և ուրիշ տեղուանք եթէ կըցանկան բաժանորդ գրուիլ։

ՀԱՅՐԵՆԵԱՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Այս ուսումնասիրական նորահաստատ միաբանութիւնը, որուն յայտարարութիւնը մեր նախընթաց թուոյն մէջ հրատարակեցինք, եթէ անոր եղած սիրալիր ընդունելութեանը վրայ մեր դատողութիւնը հիմնելու ըլլամք, շուտով պիտի յառաջանայ և պիտի ծաղկի զանազան ազգօգուտ գործքերով։ Քանզի կըլսեմք թէ արդէն 2000ի մօտեցեր է ստորագրուած բաժիններուն թիւը, որ տարին 10 հազար ղրշ ըսել է, և յոյս մեծ կայ թէ դեռ շատ բաժանորդներ պիտի գտնէ։

Ուստի առայժմ մեր կողմանէ յարատևութիւն կըբարեմաղթեմք Հայրենեաց ընկերութեան խորհրդական յարգոյ անդամոցը, յարատևութիւն՝ 'ի ջանս և 'ի միաբանութիւն, որով սկսեցին և յառաջ կըտանին իրենց այս ազգօգուտ գործը. Տարակոյս չկայ թէ գովութեան և քաջալերութեան արժանի է այն, բայց ամենայն բանի վախճանն է գովելի և սկզբնաւորութեան վրայ վստահութիւն չկրնար ըլլալ մեր ազգին մէջ։ Ուստի պիտի սպասեմք համբերութեամբ, և ընկերութեան գործքերը տեսնելով պիտի փութամք հրատարակել զանոնք, 'ի քաջալերութիւն և 'ի պատիւ յիշեալ միաբանութեան։

—Անցեալ կիրակի օրը սուրբ Մեսրոպեան վարժարանին աշակերտաց պարգևաբաշխութեան հանդէսը կատարեցաւ, և նոյն առթիւ անոնք յաշակերտաց հայերէն համառօտ կատակերգութիւն մը ներկայացուցին Յանպատրաստից Քննութիւն անուանեալ. զոր շարադրած էր մին 'ի վարժապետաց յիշեալ դպրոցին՝ յարգոյ պարոն Սարգիս Յ. Պալասանեան և միանգամայն զայն ներկայացնելու կրթած էր զնորահաս դերասանները։ Կըլսեմք թէ այս թատերգութիւնը սիրով և հաճութեամբ ընդունուեր է յունկնդրաց։

Յիշեալ ուսումնասիրական ազգային հանդիսին մէջ, ըստ սովորութեան, հայերէն ճառեր կարդացուեցան. նմանապէս գաղղիերէն և թուրքաց լեզուաւ ատենախօսութիւններ կարդացուեցան յաշակերտաց. 'ի վերջոյ մեր գերապատիւ Առաջնորդը իւր հայրական օրհնութեամբը օրհնելով զամենքը, քիչ մը աւելի յառաջադիմութիւն բարեմաղթեց վասն դպրոցին։

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, 22 ՅՈՒԼԻՍԻ

Օգոստափառ Սուլթանը ամսոյս 11ին շաբաթ օրը Ֆէյզիզի Պահրի անուն շոգեշարժ փաւէկաթով մեկնեցաւ փոքրիկ ճանապարհորդութիւն մը ընելու։ Նորին Վեհափառութիւնը, որուն ուղեկից եղան օսմանեան պատերազմական ուրիշ երեք շոգենաւք, նախ Հուլթոստո գնաց և անկէց շարունակեց իւր ճանապարհորդութիւնը դէպ 'ի Սէլանիկ. ուր իւր այցելութիւնը ընելէն ետև, ամսոյս 18ին շաբաթ օրը անկէց մեկնեցաւ ու երկուշաբթի օրը հասաւ Քիոս կղզին։ Նորին Վեհափառութիւնը ջերմեռանդ խնդութեամբ ընդունեցաւ 'ի Քիոս. ուսկից նոյն օրը մեկնեցաւ Կոստանդնուպոլիս վերադառնալու։

Օգոստափառ կայսեր որդիքը, և եղբայրը Ապտիւլ-Ազիզ Էֆէնտին, նմանապէս մեծ ծովապետ Մէհէմմէտ-Ալի փաշան, պատերազմի պաշտօնեայ Րիզա փաշան և ուրիշ քանի մը ներքին երևելի գործակալք ուղեկից եղան Նորին Վեհափառութեանը։

—Բրէս դ'Օրիան լրագրոյն օգոստոսի 3 թուոյն մէջ (ըստ նոր տոմարի) կը կարդամք.

"Երկու օրէ 'ի վեր ձայն մը տարածուեցաւ 'ի Կ. Պոլիս թէ անգղիական նաւատորմիղ մը Աղէքսանդրիա երթալու համար ճամբայ ելեր է։

"Չեմք կրնար զրուցել ճշդիւ թէ ինչ պատճառի համար այս ծանր գործը կը կատարուի. բայց խրատուներ ունիմք յիշեալ լուրին հաւանականութեանը հաւատ ընծայելու։

"Կերևի թէ շաբաթէ մը 'ի վեր, Բարձրագոյն Դուռը երկբայութեան և կասկածանաց մէջ կը գտնուի 'ի մասին ծանր շփոթութեանց, Եգիպտոսի կողմանէ"։

—Նոյն լրագիրը դարձեալ կը ծանուցանէ թէ Գուրպան-Պայրամին չորրորդ օրը ահագին երկրաշարժ մը վերստին պատահելով Էրզրումի մէջ բոլորովին կործաներ է նոյն քաղաքը։

—Տէրութեան դրամական վիճակը միևնոյն կացութեան մէջ կը գտնուի։ Արքունի գանձատան վերաբերեալ նոր հաստատութիւնը, զոր Կոստանդնուպոլսոյ լրագրութիւնները Քէս դը դէթ բիւպլիք կանուանեն, և որուն վրայ շատերը բաւական ակնկալութիւններ ունէին, կերևի թէ յաջողութեան շաւղին մէջ չէ առայժմ։

—Անցեալ շաբթու եւրոպացի շատ վաճառականներ, որոնք առևտրական հաղորդակցութիւններ ունին պատերազմի պաշտօնատան հետ, Բարձրագոյն Դուռը գացին. և մէջերնէն երկու հոգի Մեծ-Եպարքոսին ներկայանալով, յիշեալ բոլոր վաճառականաց կողմանէ գանգատեցան ընդդէմ տեսչութեան պատերազմի պաշտօնատան որ իւր պարտքերը չվճարեր, թէպէտև շատ հինցած են։ Բարձրապատիւ Մեծ-Եպարքոսը այս վաճառականաց խրատուները ճանչնալով, խոստացաւ թէ պատերազմի պաշտօնատան պարտուց վճարումը Բարձրագոյն Դրան կը վերաբերի, և իրենց խրատուցի պահանջմունքը շուտով արդարութիւն պիտի ըլլայ զինի վերադարձին օգոստափառ կայսեր 'ի Կոստանդնուպոլիս։

—Օսմանեան շոգենաւը Մէսիրի–Պահրի անուն, որ նաւարանին ընկերութեանը կը վերաբերէր. ինչպէս նաւաբեկեալ Կոր և Սիլիվրիա շոգենաւերը. անցեալ շաբթու նոյն իսկ նաւարանին մէջ ընկղմեցաւ։ Մէսիրի–Պահրի շոգենաւուն մեքենաները դուրս հանելով. անհոգ եղան պզտիկ ծակի մը վրայօք, որ երթալով մեծցաւ և պատճառ եղաւ նաւուն ընկղմանը։

—Պում–գափուի նաւահանգիստը օսմանեան վաճառականի առիք մը խարսխած էր. որուն վրայ կիրակի գիշեր աւազակաց խումբ մը յարձակելով 150.000 ղրշ. գողցան նաւուն մէջէն։ Նաւաստիքը համեմատութեամբ սակաւաթիւ ըլլալով, չկրցան դէմ դնել այս աւազակաց։

—Կոստանդնուպոլսոյ Բրէս դ'Օրիան լրագրոյն յուլիսի 18–30 թուոյն մէջ կը կարդամք։

"Շիրքէթի Խայրիէ անուն շոգենաւուց ընկերութեան գործակալաց դէմ հասարակութեան ունեցած տրտունջները՝ 5–6 երեսէ բաղկացեալ ցուցակի մը մէջ գրուելով ստորագրուեցաւ ծանուցեալ ու պատուաւոր անձինքներէ։

"Այս ցուցակը չեմք կրնար հրատարակել առաջիկայ թուոյս մէջ. վասնզի յուղարկեցաւ Շիրքէթի Խայրիէ ընկերութեան ժողովոյն նոյն իսկ անդամոցը, որպէսզի տեղեակ ըլլան անցից անցելոց։ Եւ արժանաւոր գործակալները համոզուեցան անշուշտ այս անհաճոյ ընթերցուածով. թէ Բրէս դ'Օրիան լրագիրը հաւատարիմ թարգմանը եղած է միշտ հասարակութեան օրինաւոր գանգատանացը"։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐՔ

Զմիւռնիա, 24 Յուլիսի։

Ցաւալի սրտիւ կը ծանուցանեմք թէ նահանգիս կուսակալ վսեմափայլ Քիամիլ փաշան երկուշաբթի գիշեր իւր մահկանացուն ընթացքը կնքեց և հետևեալ օրը առաւօտուն անոր թաղման հանդէսը սովորական փառաւորութեք կատարեցաւ։ Նորին Վսեմութեան հիւանդութիւնը Իէֆօ ըսուած ահագին ախտն էր, որ 3–4 օրուան մէջ յափշտակեց 'ի մէջ մեր բարեխնամ կուսակալը 'ի հասակի 58–60 ամաց։

Հանգուցեալ փաշան բարեսիրտ և առաքինի անձ մին էր ու յատուկ խնամք և համակրական սէր ունէր քաղաքիս հայ ժողովրդեան վրայ։

Քիամիլ փաշային մահուան օրը քաղաքիս բոլոր հիւպատոսները ագոյ դրօշակ քաշեր էին։

—Կոստանդնուպոլսէն հասած լուրերուն նայելով, օգոստափառ Սուլթանը երէկ հինգշաբթի վերադարձած պիտի ըլլայ իւր մայրաքաղաքը։

—Նոյն օրը յիշեալ մայրաքաղաքը կը սպասուի եղեր նաև Գաղղիոյ դեսպանը՝ որ արդէն մեկնած էր Բիրէոսէն Աճաքսիօ շոգենաւով։

—Վսեմափայլ Տավուլթ Խանը անցեալ շաբթու գաղղիական շոգենաւով Կոստանդնուպոլիս գնաց. ուսկից Թէհրան պիտի վերադառնայ։

—Ազգային ժողովոյն որոշմամբը՝ որ 'ի 13 ամսոյս, քաղաքիս սուրբ Մեսրոպեան վարժարանին հոգաբարձութիւնը յանձնուեցաւ հետևեալ յարգոյ տեարց. որ են

Սարգիս Պ. Կոստանդեան.
Յովհաննէս Ա. Մազսուտօֆ.
Աբրահամ Կարապետեան.

—Տփխիսէն առ մեզ գրուած նամակին նայելով. վեհափայլ սրբազնասուրբ Հայրապետը յունիսի 28ին կիրակի օրը յիշեալ քաղաքէն ելած պիտի ըլլայ սուրբ Էջմիածին երթալու. ուր բազմաթիւ ուխտաւորք կը սպասեն եղեր ներկայ գտնուիլ սրբազան կաթողիկոսին օծման փառաւոր հանդիսին։

—Անցեալ շաբթուանէ 'ի վեր սաստիկ տաք կընէ, և Ռէոմիւրի ջերմաչափը մինչև 25–26 աստիճան բարձրացաւ։

—Անցեալ գիշեր մաքսի պահապան մը ծովեզերքին ծայրը վտանգաւոր տեղ մը նինջելով, քունին մէջ ծովը ինկաւ և խղդուեցաւ։

—Եփեսոսի Յունաց գերապատիւ արքեպիսկոպոսը այսօր աւստրիական շոգենաւով հասաւ Իզմիր. ուսկից իւր վիճակները պիտի երթայ։

—Վախճանեալ Քիամիլ փաշային փոխանորդը (քէհեա) այսօր աւստրիական շոգենաւով Կոստանդնուպոլիս գնաց։

—Միջերկրական ծովուն Գաղղիոյ ծովապետը մօսիւ տը Պէրլը, Ժանէ անուն շոգեշարժ փաւէկաթով մեր նաւահանգիստը կը գտնուի։

—Վիէննայէն հասած հեռագրական լրոյ համեմատ՝ խորհրդակցութիւնները այժմ սկսուած պիտի ըլլան 'ի Ձիւրիխ 'ի մէջ Գաղղիոյ և Աւստրիոյ երեսփոխանաց, Իտալիոյ հաշտութեան պայմանները կարգադրելու համար։

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆ

ՍՄԲԱՏ ԵՒ ՎԱՀՐԱՄ

Ի լոյս ընծայեալ հանդերձ ծանօթութեամբք,

Արժանապատիւ Կարապետ վարդապետ Շահնազարեանց՝ մեծաւ ջանիւ Էջմիածնի.
Ի նախընծայութեան ամենայն Հայոց՝ վեհափառ Մատթէոսի Աթոռոյ.

ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ՕՐԲԵԼԵԱՆ

Ի լոյս ընծայեալ հանդերձ ծանօթութեամբք,

Արժանապատիւ Կարապետ վարդապետ Շահնազարեանց։

Այս երկու գիրքը, որոց առաջինոյն միջէն արտածէ առարկայից պատկերը Մեծարգոյ տեառն Դիւգուրէ Կուտուրեան Օ. Փօմանցոյ, ներկայ տարւոյս մէջ տպուեցան 'ի Փարիզ. 'ի գործարանի յիշեալ վարդապետին։

Հայ Պատմագրաց Շարին երրորդ և չորրորդ գիրքերն են, զոր Շահնազարեանց Կարապետ գիտնական վարդապետը 'ի լոյս կընծայէ ըստ խնամոց իւրոց. յաւելընելով անոնց խորախնջուրոյն միւսէն Միւնէ պատմական յառաջաբանութիւն որ լի է իմաստուն դիտողութիւններով և լեզուական օգտակար տեղեկութիւններով։

ԶԱՐՄԱՆԱԼԻ ՏԵՂ ՄԸ

Սպեղանի Թովմասի Հոլօուէյի։

Կըսեն թէ մարդկային մնաց ամեն արտադրութիւնները ժամանակ մը տևելէ ետև, նոր գիւտեր անոնց տեղը կը բռնեն։ Բայց այս խօսքը այս դեղին չվերաբերիր. վասնզի օրուան մը համար չէ այլ մշտատև է անոր ներգործութիւնը. ըստորուտ արեան մէջ եղած հիւանդութեանց արմատները կըքնջէ և բժշկութեան արհեստն ալ անկէց աւելի բան մը չկրնար ձեռք բերել։ Այս սպեղանին մսոյն և մարմնոյն մանրաթելերուն մէջէն անցնելով, ինչպէս որ ջուրը ծակալից բանէ մը կանցնի, կերթայ կը գտնէ խոյլ պարանոցի, օձիք, ուռոյցք և քաղցկեղ ըսուած ախտերուն արմատը, նմանապէս դէշ վէրաց և պալարներու հացորդաց որ արեան շրջաբերութիւնը կաւրեն, և անոնց ապականութիւնը անհետ կընէ։

Ցաւ սրունից։

Հոլօուէյի սպեղանին ամեն դէպքերու մէջ կը բժշկէ սրունից (պալարի) ցաւերը թէև քսան տարուան ըլլայ։ Որչափ կարծր գունաթափ և ուռեցած ըլլայ մարմինը, այս ախտը չկրնար դիմանալ, եթէ յիշեալ սպեղանին օրը երկու անգամ առատապէս դրուի ցաւած տեղը և աղէկ մը շփուի։ Ցետոյ նոյն սպեղանիէն լաթի մը վրայ շատկեկ քսելով ցաւած տեղը ծածկելու է։ Այս կերպիւ եթէ շարունակ հոգ տարուի, վատառողջ հիւթերը դուրս կելլեն. վէրքերը քիչ ժամանակուան մէջ յարմարոց անտի կը բժշկուին և սրունից միւս մասերը իրենց բնական երևոյթը դարձեալ կըստանան։

Հին վէրք, խոց և քաղցկեղ։

Խոյլ պարանոցի, և ուրիշ խոցերը, որչափ և հնացեալ ըլլան, շուտով կը բժշկուին Հոլօուէյի սպեղանին և դեղահատերը գործածելով։ Այս դեղին ներգործութիւնը պալարաց և շարաւալից քաղցկեղաց վրայ գրեթէ հրաշալի է. քանզի առջի բերանը անոնց վրայէն կը հանէ ղթոյնը որ զխոցը կըբանեցընէ միշտ. և հետևաբար կը բժշկէ զանոնք։

Կծկումն ջլաց և կարծրութիւն 'ի յօդաւորութիւնս (օյնաք եէրի)։

Այս ախտերն ևս շուտով կը բժշկուին Հոլօուէյի սպեղանիով. որ իւր ներգործութեամբը երևելի հանդիսացաւ նաև անդամալուծութեան շատ դէպքերու մէջ։

Տեռատեսութիւն։

Այս սպեղանին տեռատեսութեան (մայասըլ) ամենէն վտանգաւոր դէպքերը կը բժշկէ, եթէ գործածեն զայն ինչպէս որ պատուիրեալ է ծանուցագրոյն մէջ։

Մորթային հիւանդութիւնք։

Խաղաւարտները (գասպարճըգ), չոր արտաքս յարձակումները և մորթոյ մորթոյն ամեն գրգռութիւնները անհետ կըլլան քանի մը անգամ այս սպեղանին քսելով։ Դուրս տալը սովորաբար արտաշնչութեան պակասութենէն կը պատճառի, և ըստորուտ այս սպեղանին ներս մտնելով կը բանայ անմիջապէս մորթոյն ծակտիկը և կըցրուէ գլորքոտումը, առ կերպիւ հիւանդութիւնը անհետ կըլլայ։ Այն տիկինները, որոց երեսը և բազուկները ապեղացեալ են մորթային հիւանդութիւններով. կրնան սա մեղմացուցիչ զօրաւոր դեղը գործածելով. շուտով անհետ ընել նոյն ապականութիւնները և դարձեալ ձեռք բերել մորթոյն բնական գոյնը և կակղութիւնը։

Այս սպեղանին յատկապէս օգտակար է հետևեալ ախտից։

Ուռոյցք։ Քաղցկեղ (չիբիբէնչէ)։ Կտրուածք։ Գեղձերուն կամ կծկումն մկանանց կամ ջլաց (սինիր չէքիլմէսի)։ Կոշտ ոտից (նասըր)։ Խօթութիւնք մորթոյ։ Յօդացաւութիւն։ Խաղաւարտ (չպան)։ Ջրգողութիւն (սըրգա)։ Նեղաբերան և լպրծուն վէրք (ֆիսթիւլ)։ Ռնգացաւութիւն (Նիգրիս)։ Սերմնակաթութիւն (պէլ սօղուքլուղու)։ Քոս։ Լեարդի հիւանդութիւնք։ Խոյլ պարանոցի։ Ցաւ պարանոցի։ Աֆրոդիտեան ախտք։ Գող ցաւագին (թիք տուլուրէօ)։

Այս սպեղանին, որ կը շինուի նոյն իսկ հնարօղէն անձնական վերակացութեամբը՝ անոր ընդհանուր գործարանաց մէջ, կը ծախուի 'ի Լոնտոն Սթրէնտ կոչուած թաղը թիւ 244. և 'ի Նոր Եորք Մայտըն Լէն թաղը թիւ 80. իսկ ուրիշ երկիրները, իւր գործակալաց քով կը գտնուին. որոց անունները հետևեալներն են. Իզմիր՝ Իքար և Ճիւտիչի, և մօսիւ Բոլլ բժիշկը, որ Ֆարմասի ագլանտ անուն դեղավաճառի խանութին տէրն է. Կ. Պոլիս՝ Ա. Սթամբա և Ֆ. Տէլլասուտա. Աղէքսանդրիա՝ Ֆ. Բէրրինի, Խամայիլ Կոլլարտի. Քիոս կղզին՝ Ճ. Սթիերովիչ. Մալթա՝ Է. Սէն Սիր. Պուքրէշ՝ Էլիզա Վուսոյց։

Յիշեալ սպեղանիին տուփերը զանազան մեծութեամբ են և կը վաճառուին 9, 22, 33, 88, 176 և 264 ղուռուշի իւրաքանչիւրը, և ամեն մէկուն մէջ հայերէն լեզուաւ ծանուցագիր մը կայ, որ այս սպեղանիին գործածութեան վրայօք մանրամասն տեղեկութիւններ կուտայ։

Խմբագիր-տէր լրագրոյս,
Ղուկաս Պ. Պալթազարեան։

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱԼՈՒՍՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ